

Da Hørup gled i smørret – de hemmelige forligshandlinger 1887-88.

Hors d'oeuvre til julefrokosten hos Claus Bjørn 14/12 79.

Af Karsten Thorborg

Jeg har siden afslutningen af "Hørup i Breve og Digte" i dette efterår arbejdet med *Hørups politik i sidste halvdel af 1880'erne*, og jeg vil på grundlag af en omtale af nogle centrale teser i Høruplitteraturen skitsere nogle hypoteser herom.

Når jeg har valgt at slå ned på netop dette emne, er det fordi Hørup i disse år foretog en politisk-taktisk svingning, som har været svær at integrere i den radikale traditions Hørupopfattelse, og som fra andre sider har givet anledning til hårde domme om Hørup som politiker. Under smørkampagnen i samlingen 1887/88 gjorde han sig således til talsmand for en protektionistisk agrarpolitik med social slagside til fordel for godsejere, proprietærer og gårdmænd. Og trods sin egen senere benægtelse er der ingen tvivl om, at han havde været dybt involveret i det fejlslagne påskeforlig 1888, og at han som led heri ville have indrømmet Estrup en bevilling på 8 mill. til landbefæstningens fuldførelse, hvis han havde kunnet få de moderate med sig.

Da han selv ved årtusindeskiftet så tilbage på århundredets udvikling i Danmark, fremstillede han de sidste 30 års politiske udvikling som en flere gange afbrudt fremskridtsbevægelse for kravet om folkeligt selvstyre i betydningen parlamentarisme: Venstres store valgsejr 1876 og det første provisorium året efter var blevet fulgt af novemberforliget. Sammen med Berg havde han brudt med forligsflertallet og i de følgende år rejst den opposition blandt vælgerne, som skulle binde de moderate og modtage det næste provisorium. Så kom imidlertid Bergs "gådefulde" brud i 1883-84, som gengav de moderate deres bevægelsesfrihed. Det deraf flydende tilbageslag kulminerede med forliget 1894, og først efter valget 1895 og dannelsen af venstrereformpartiet blev en ny start mulig.

Da Sorø Amtstidende her overfor rejste de intrikate spørgsmål om Hørups samarbejde med højre under smørkampagnen 1887 og om hans stilling under påskeforhandlingerne 1888, svarede Hørup, at disse spørgsmål angik begyndelser, som ikke førtes igennem og derfor ingen plads havde i en sådan oversigt. Men som svar på de stillede spørgsmål skrev han, at han i foråret 1887 havde haft en privat samtale med Estrup for at sondere mulighederne for at få standset fæstningsbyggeriet, og at der havde været gode udsigter hertil, hvis ikke de moderate havde budt over ved i påsken 1888 at tilbyde regeringen 8 mill. til fæstningens fuldførelse. Når dette forlig glippede, skyldtes det de radikales modstand. Smørkampagnen havde været "et rask lille Felttog" for at forhindre de moderate i at indgå forlig. (Hørup i Skrift og Tale III: 349-78).

Bag disse positioner lå den heftige polemik på møder og i pressen efter påskeforligets sammenbrud om hvem der havde stået bag denne maskepi med højre, og efter Hørups død blev den fortsat mellem venstre og de radikale. Edv. Brandes, der i 1887-88 næppe havde været nogen ubetinget tilhænger af Hørups taktik, selvom han fulgte hans lederskab, fastholdt til det sidste Hørups fremstilling af begivenhedsforløbet, og han fandt åbenbart dette nødvendigt for at kunne konkludere: "Der var en fuldkommen Fasthed i Hørups Politik; ... Der er intet i Hændelsesforløbet fra 1887-88, der kan forringe Indtrykket af Hørups politiske Gerning og hans rene Vilje." (Pol. 1923).

Det første mere omfattende forsøg på at integrere de fremkomne kendsgerninger i en helhedsopfattelse af Hørup var Erik Henrichsens biografier fra 1910 og 1914. Henriksen var da venstremænd og afgjort modstander af de radikale, og det var ham magtpåliggende at få udskilt det for alle venstremænd historisk berettigede i Hørups virksomhed, nemlig kampen for en demokratisk sindelagsrevolution og parlamentarisme, fra den "radikale" Hørup i national og forsvarspolitisk forstand. Dette gjorde han på to måder. For det første ved at fremstille Hørups politik som

"paradoksal" og "grænseløs ensidig" og ved højt at berømme hans format som "folkevækker" på bekostning af hans politiske realitetssans. For det andet ved at skelne mellem denne "revolutionære idealist" fra før 1885 og den mere og mere bitre og desillusionerede desperado efter det år. For efter Henrichsens mening led Hørup et afgørende nederlag og psykisk knæk, da det viste sig, at provisoriet ikke førte til Estrups fald. Han havde fatalt overvurderet den offentlige menings magt. "Slaget var tabt og han selv gav fortabt". (1910: 83). Uanset den indignation, han selv havde været den første til at hidse frem hos vælgerne, så han nu et forlig med regeringen som den eneste redning, men først efter valget i januar 1887 blev en sådan kursændring for alvor mulig. Henrichsen opfatter de hemmelige underhandlinger i foråret 1887 som en forligssondering, en simpel konsekvens af venstres først nu erkendte magtesløshed. Trængt af Berg og mistroet og modarbejdet af de moderate, greb Hørup imidlertid samme efterår nogle tilfældige politiske og økonomiske konjunkturer "og søgte Frelsen ved at skaffe sig nye Forbundsfæller og en ny Opstilling." (1910: 85). D.v.s. ved at slå over i oktoberforeningspolitikken som løftestang for et forlig om finansloven. Når han alligevel i sidste instans stemte imod påskeforliget i partiet, var det, fordi han med Bojsens og Ingerslevs smørforlig havde mistet ledelsen i partiet og derfor ikke ville gøre det attråede finanslovsforlig på sit ansvar.

De for mit formål centrale teser i dette er:

- 1) at Hørup havde fejlbedømt de reelle magtforhold i 1885, og at han som konsekvens heraf opgav ævret og ønskede forlig om finansloven.
- 2) at han i efteråret 1887 skiftede politik på ny. Målet var stadig et forlig om finansloven som i foråret samme år, men nu ville han i oktoberforeningens ånd bryde de hidtidige partikonstellationer.

Hos Henrichsen er det en hovedpointe, at Hørup selv bar sit rigelige ansvar for venstres nederlag 1885. Som de nationalliberale i 1864 havde været bundet af deres egen overspændte nationale agitation, blev Hørup i 1885 fanget af sin ikke mindre ansvarsløse agitation om folkets selvstyre og den offentlige menings magt. - Det kan man kalde et forsøg på at stege Hørup i hans eget fedt! Arup derimod holder sig til den radikale tradition og holder Hørup skadesløs. Også han mener, at Hørups stjerne kulminerede i 1884, men tilbageslaget skyldtes Bergs svigt til den ene side og Estrups voldsregimente til den anden. Med vanlig sikker hånd vender han derpå bøtten: Det var ikke Hørup, der i erkendelse af sin politiks nederlag og venstres valgnederlag i januar 1887 gav tabt og søgte forlig, men Estrup der efter valget måtte erkende, at det ikke havde vist "det Omslag i den almindelige Vælgerklasses meninger, som man maaske kunde have ventet" (173), og som derfor var modtagelig for fornuft. Som Hørup havde besvær med Berg, havde han det med fæstningsentusiasterne i højre, men efter den første forligssondering i foråret 1887 nåede de i påsken året efter til et forlig. "Det Forlig de to Mænd havde sluttet, var det bedste, det danske Folk dengang kunde have opnaaet." (177). I betragtning af, at Arup erkender, at dette forlig indeholdt en aftale om 8 mill. til fuldendelse af landbefæstningen, og at Hørup var drivkraften i det fra venstres side, forekommer det mærkeligt, at Arup to sider længere henne kan kommentere venstredelegeretmødets udtalelse fra sept. 1888: "Folketinget bør ingensinde give Bevillinger til og aldrig give lovmæssig Anerkendelse af de stedfundne provisoriske Befæstninger om København" således: "Det var ganske baade Bergs og Hørups Standpunkt, men alligevel var det Hørup, der af de andre Venstreførere blev udpeget som den, der havde villet gøre Forlig med Estrup." (175).

Hvad smørkampagnen angår, indrømmer Arup blankt, at den havde social slagside og billiger i grunden Bojsens kompromis med Ingerslev i marts 1888 som den rimeligste løsning. At Bojsen i de samme dage også forhindrede påskeforliget om finansloven, forklarer Arup som alene forårsaget af hans frygt for vælgernes reaktion. At der skulle være en grundlæggende politisk modsætning mellem Hørup og Bojsen i disse år, hvor de formelt var allierede, nævnes ikke, hvad der unægtelig er bemærkelsesværdigt.

Men Arups Hørupbiografi er i højere grad et aktuelt indlæg, bestemt af besættelsestidens nationale identitetsbehov, end den er et indtrængende forsøg på at forstå Hørup. Det er tanken om en national samling, der ligger bag, når Arup tolker Hørups hensigt med smørkampagnen som en samvirken mellem store og små bønder "paa trods af alle Partiskel"(!) (s. 175). Eller når han i forbindelse med det af Bojsen og Krieger gennemførte forlig i maj 1882 beklager, at der ikke kom et nationalliberal-grundtvigiansk blandingsministerium ud af det uden så meget som at antyde, at det ifølge Hørup selv netop var den mulighed, han dengang såvel som senere i firserne havde villet forhindre. (137f.)

Når man sammenligner Henrichsens og Arups Hørupbiografier, skulle man ved første indtryk ikke tro, at det var den samme person de omhandlede, men ved nøjere eftersyn viser det sig, at der er et vist system i galskaben. Arup må have sat sig for systematisk at udrydde de af Henrichsen formulerede fordomme om Hørup. Så hvis Henrichsen mystificerer Hørup som "paradoksal" og "traditionsfornægter", fremstiller Arup ham selvfølgelig som "ligefrem" og som repræsentant for den bedste danske tradition. Og når Hørups taktik i 1887-88 af Henrichsen forstås som et forsøg på at komme ud af kniben og ramme de moderate på vælgerne, så må Arup klart nok bygge sin fremstilling op på en måde, så netop det motiv ikke falder læseren ind.

Mens Henrichsens opfattelse er baseret på et engageret og dybtgående studium af periodens politiske historie, er det næppe urimeligt at kalde Arups bog et hastværksarbejde, som alene er baseret på "Hørup i Skrift og Tale" samt den almindelige litteratur. Af disse kilder har han valgt det ud, han har kunnet bruge til at gøre sit kulturpolitiske program så slagkraftigt som muligt. Men Henrichsens sigte er ikke mindre pragmatisk, og det har ikke passet med hans formål at analysere Hørups politiske tænkning. Tilløb hertil i hans første artikel fra 1901 om Hørup i anledning af dennes 60års fødselsdag er brat standset i de to senere biografier, hvor Hørup alene skildres som menneske, agitator og taktikker. Det er derfor ikke tilstrækkeligt med Kr. Hvidt at anbringe Henrichsens og Arups opfattelser som to poler på en skala med henblik på at anbringe det egne "objektive syn på Hørup" et sted der imellem. (Venstre og Forsvarssagen: 152). For reelt at kunne forstå og tage stilling til Hørup som politiker må der først gøres et grundigt arbejde med at følge og forstå hans politiske handlinger i de konkrete situationer. Hvidts bog og Birgits Nüchel Thomsens (desværre) utrykte speciale, "Viggo Hørup som politiker, med særlig belysning af hans politik i 1880erne", når på det punkt et godt stykke ud over Henrichsen og Arup. Der kan i den forbindelse også være grund til at nævne Jens Peter Hildens store speciale om Holstein Ledreborg. - Ak ja, det er ikke kun den sammenlignende litteraturhistorie, der er gået heden. -

Dernæst mener jeg, at det både er muligt og nødvendigt at afdække og gennemskue et vist mønster i Hørups politiske praksis, specielt tænker jeg på skiftet mellem de perioder, hvor han førte henholdsvis protest- og forhandlingspolitik. At forstå grundene til disse taktiske skift er ensbetydende med at identificere nogle centrale politiske mål. Endvidere må disse mål forstås i lyset af hans politiske filosofi. En vigtig kilde hertil er selvfølgelig netop hans politiske praksis og strategierne i denne, men hertil kan desuden føjes dels de private papirer og dels en række refleksioner i de offentliggjorte artikler. Disse sidste er selvfølgelig anvendt i litteraturen om Hørup, men faktisk kun i form af citater, ikke som grundlag for en analyse af hans menneske- og samfundssyn, herunder hans virkelighedsopfattelse, politiske systembetragtninger, fremskridtsidé m.v.

Først på basis af en sådan analyse vil det for alvor være muligt at placere ham i samtiden og i lyset heraf at forstå de dybtliggende kriser, han gennemlevede i begyndelsen af 1870erne og igen i første halvdel af 1890erne, navnlig 1894-95. Omvendt vil en forståelse af disse kriser bidrage til bedre at

forstå, de bevægelser og processer som indenfor den litterære sfære er blevet betegnet henholdsvis "det moderne gennembrud" og "det moderne sammenbrud", men som ikke blot var litterære fænomener.

Bortset fra Arup, der blot er gledet udenom de problemer, som kætterne fra 1887/88 har stillet Hørupforskningen overfor, er Henrichsens forklaring blevet opretholdt af historikerne: Hørup havde stærkt fejlvurderet retsbruddets indvirkning på vælgerne. Som konsekvens heraf ønskede han forlig, og navnlig valget i januar 1887 gjorde ham mør. Sammen med Bojsen forhandlede han i foråret med Estrup, men Bojsen sagde fra, og i efteråret skiftede han kurs, da en mulighed herfor viste sig i forbindelse med landbrugskrisen. Mens Henrichsen og Hvidt mest anskuer smørkampagnen og påskeforliget fra den taktiske og psykologiske side, nemlig som et temmelig desperat forsøg på at komme ud af en truende politisk isolering, opfatter Birgit N.T. mere kurskiftet som et stortilet, omend mislykket, forsøg på at redde forfatningen og bringe venstre ind på et andet spor. Hendes centrale tese lyder:

"Op til 1887 havde Hørups politik været at udvide den demokratiske front over for ministeriet. Men valgresultatet i 1887 viste, at denne vej havde sin grænse. Det, der i virkeligheden skete i 1887, var, at Hørup så, at han ikke ad denne vej kunne nå målet, og at han derfor søgte over i en ny alliance, nemlig alliancen mellem de små og de store bønder." (s. 60).

Jeg vil her overfor skitsere nogle indvendinger i største korthed og i den bekendte arupske absolutte stil. Vi kan jo under diskussionen komme mere ind på begrundelserne.

1) Høruppernes kontakt med "de unge grever" i landstinget gik helt tilbage til efteråret 1885. På grundlag af A. D. Jørgensens dagbøger (Danske Magazin 7 R.V), Bojsens erindringer s. 152 og navnlig Thaulows referat af grev Ahlefeldts dagbøger (Estrupbiografien 223-25) kan det fastslås, at Hørup søgte og nær havde opnået et forlig i oktoberforeningens ånd i februar 1886. Grundlaget for forliget var kongens frie ret til at vælge sine ministre, landstingets ligeberettigelse og ministeriet Estrups tilbagetræden på et nærmere bestemt lovgivningsspørgsmål. Et sådant forlig forudsatte et samarbejde mellem ministeriet og de to ting, og dette kunne opnås, hvis regeringen kunne regne med støtte hos godsejerfløjen i landstinget og hos et flertal af venstre i folketinget bestående af de radikale, Holstein og de gårdmænd, som en sådan agrarpolitik iøvrigt kunne trække til. Københavns befæstning ville på denne måde glide ud. Når forliget glippede, skyldtes det, at Estrup i sidste instans alligevel valgte ikke at sætte sig ud over fæstningstilhængernes, navnlig Scavenius', modstand.

2) Der går en klar linie fra disse forligsunderhandlinger i jan.-febr. 1886 over forligsforsøget i marts 1887 til smørkampagnen og påskeforliget 1888. De havde alle fra Hørups side samme oktoberforeningspolitiske perspektiv. Forskellen mellem forligsforhandlingerne i marts 1887 og dem i forbindelse med smørkampagnen året efter var altså kun, at Hørup i 1888 prøvede at tvinge igennem, hvad han i 1887 havde prøvet at lempe. Estrups forligsbetingelser blev strammet fra år til år. I 1888 var prisen 8 mill. til landbefæstningens fuldførelse, og så havde Estrup endda forinden væltet spillet for Hørup ved at slutte forlig med Bojsen om margarinen. Med dette forlig gentog han sit kup fra sommeren 1880, hvor han midt under forhandlingerne med Berg om hærloven, modtog et bedre tilbud fra Bojsen og således spillede de indbyrdes stridende venstregrupper ud mod hinanden. Han har ikke som Hørup indset, at dette i sidste ende måtte føre til både hans egen og til Hørups isolering på fløjene overfor et initiativtagende centrum.

3) Hvad Hørup ville opnå med denne politik var ikke i al almindelighed at redde forfatningen, men at skabe en realpolitisk funderet forfatningsmæssig praksis, som udelukkede fæstningen og frem for alt forhindrede et national-konservativt forlig "henover midten" mellem de moderate i henholdsvis venstre og højre. Altså det motiv han selv angav i sit svar til Sorø Amtstidende 1901.

4) Det var ikke valgnederlaget, men Bojsens afslag i marts 1887, som fik Hørup til at gå ind i smørkampagnen og dermed offentligt at forpligte sig på oktoberforeningspolitikken. Det har været hans sidste trumf.

5) Og det var ikke i bagklog erkendelse af venstres magtesløshed overfor provisoriet, at Hørup i 1885 i al hemmelighed sonderede mulighederne for en forståelse om forfatningen med de unge grever. Han vidste så godt som nogen, at venstre ingen "midler" havde overfor Estrups provisoriepolitik, og at forsvarssagen havde bred opbakning. Henrichsentraktionens opfattelse er baseret dels på en alt for umiddelbar læsning af Hørups kompromisløse artikler før og umiddelbart efter provisoriet og dels på en tilbageslutning fra omslaget fra protest- til forhandlingspolitik 1886 og Hørups hemmelige underhandlinger fra 1887. Men man kan ikke umiddelbart læse Hørups agitatoriske artikler som beretningsmeddelelser om hans meninger og forventninger, og situationen efter provisoriets udstedelse var en anden end før dets udstedelse. Hørup ønskede, at tvinge Estrup ud i provisoriet. Det havde været hans mål i 1882, da det imidlertid var lykkedes Bojsen og Krieger at lave maj-forliget, og det var hans mål i 1885. Ikke fordi han nærrede nogen illusioner om de reelle magtforhold, men af partimæssige grunde, og fordi provisorietrusler, bestandig gav næring til det stadigt lurende national-konservative forlig. Efter provisoriets udstedelse prøvede Hørup at få partiet til at modtage det koldblodigt og indstille sig på en langvarig belejringskrig, som den venstre officielt slog ind på i 1886. Men samtidig med at de moderate i al hemmelighed forhandlede med det moderate højre, søgte Hørupperne kontakt med de unge grever.

6) Den politiske konstellation, som Hørup fra efteråret 1885 søgte at fremkalde gennem sine "hemmelige underhandlinger", var ikke nogen ny opfindelse. Den havde eksisteret i tiden fra januarvalget 1879 til hærlovsrevisionen i sommeren 1880. I de to samlinger havde Berg og Hørup afvist at samarbejde med de moderate, som havde indgået novemberforliget 1877. Som oppositionsparti i mindretal havde de istedet forhandlet med ministeriet og landstinget om diverse love; fra kanoner til Georg Brandes' evt. ansættelse ved universitetet. Målet var at holde de moderate borte fra det politiske initiativ for siden at slå dem ved valgene. Men Estrup foretrak som nævnt at spille venstregrupperne ud mod hinanden.

Jeg mener altså ikke, at de s. 2 nævnte teser holder:

- Hørup havde ikke fejlvurderet de reelle magtforhold i 1885 eller retsbruddets indvirkning på vælgerne.

- Forligsforsøget i marts 1887 skyldtes ikke valgnederlaget, men indgik i en offensiv plan fra året før.

- Smørkampagnen og de dertil knyttede finanslovsforhandlinger lå i forlængelse heraf, og der var således kun tale om en ny politik for så vidt, som han hermed for første gang offentligt forpligtede sig på oktoberforeningspolitikken. Indtil da havde han kunnet operere med to alternative strategier:

a) Venstres officielle, men ved indbyrdes modsætninger stærkt svækkede oppositionelle forhandlingspolitik, som havde til formål at lægge ansvaret for forfatningskampen på højre.

b) Muligheden for ved hemmelige underhandlinger at etablere en realpolitisk funderet forfatningsmæssig praksis, som satte fæstningstilhængerne og det moderate centrum af national-konservativ observans i begge partier udenfor den politiske indflydelse.

Set i dette perspektiv bliver Hørups "kætterier" i sidste halvdel af 1880-erne forståelige: De må opfattes som den pris, han måtte betale for at realisere det andet alternativ. Da forsøget imidlertid mislykkedes, blev de en kilde til mistænkeliggørelse af fastheden i hans politik og af hans rene vilje. Hans modstand mod de moderates reformpolitik fra 1890 kunne drages i tvivl, fordi han jo selv havde været parat til at indgå forlig med Estrup i 1888, og reduceres til simpel rivalisering.

Følgende agitationens vilkår kendte han kun et svar: det var ikke ham, men Bojsen, der havde villet indgå forlig med Estrup på grundlag af de 8 mill. til fæstningen.